

معجم موضوعی قرآن

در

نرم افزار «هدی»

عباس یزدانی

توجه ملت های اسلامی در سالهای اخیر به قرآن که در پرتو انقلاب اسلامی ایران شتاب فزاینده ای پیدا کرده است، کنکاش بیش تری در این کتاب آسمانی را موجب شده است و بحمدالله همواره شاهد تألیف آثار گرانبهای فرهیختگان و دانشمندان کشورهای اسلامی در علوم قرآنی هستیم.

پیشاپیش این حرکت مبارك، شاهد ملت عزیز خودمان هستیم که به ویژه نسل جوانش توجه فراوانی به قرآن نشان داده اند و در زمینه حفظ قرآن و تجوید و تفسیر آن گام های مؤثری برمی دارند.

مسلمانان معتقدند که باید سعادت خود و راه و رسم زندگی شان را از قرآن جست و جو کنند و قرآن باید همواره در متن زندگی آن ها باشد. همین اعتقاد، وجود یک دایرة المعارف بزرگ از قرآن را ضروری می سازد. دایرة المعارفی که معارف قرآنی را براساس موضوعات آن ها طبقه بندی کند و بشود از طریق آن کار محتوایی و تحقیقی انجام داد.

شاید اولین کار موضوعی مستقل بعد از کار علامه مجلسی (اعلی الله مقامه) در کتاب عظیم بحسار الانوار که در آغاز هر فصلی آیات مربوطه را جمع آوری کرده است، کتاب تفصیل الآیات ژول لایوم باشد که در سال ۱۸۷۸ میلادی در پاریس به چاپ رسیده است. این

کتاب هجده عنوان اصلی دارد که در ذیل هر عنوان اصلی، عناوین فرعی مطرح شده است. در مجموع ۳۵۰ موضوع در این کتاب گرد آمده است.

بعد از کتاب تفصیل الآیات تدریجاً فهرست های موضوعی دیگری نگارش یافت که هر کدام خوبی ها دارند و کاستی هایی نیز. در این مقاله در صدد آن نیستیم تا به نقاط قوت و ضعف تک تک این فهرست ها بپردازیم بلکه برآنیم تا آخرین معجم موضوعی قرآن، یعنی نرم افزار هدی را معرفی کنیم و تفاوت عمده آن را با کارهای قبلی بیان داریم.

نرم افزار هدی تولید مؤسسه تحقیقاتی امام رضا علیه السلام است و هدف از تهیه این نرم افزار آشنا کردن عموم مردم با معارف قرآنی است. درحقیقت برنامه به گونه ای طراحی شده است که هم پژوهشگران و خواص از آن بهره مند شوند و هم توده مردم بتوانند از آن استفاده کنند.

ویژگی های نرم افزار هدی

۱. مهم ترین قابلیت این نرم افزار، امکان جست و جوی موضوعی و تنوع موضوعات آن است. البته این برنامه امکان جست و جوی لفظی را نیز داراست اما چون پژوهشگران غالباً به دنبال فهرست موضوعی هستند و از طریق فهرست الفاظ نمی توانند آن سان که باید موضوع دلخواه خود را تعقیب کنند، این قابلیت را مهم ترین ویژگی برنامه شمرده ایم.

۲. این نرم افزار دارای آوای ترتیل است. در این برنامه تمام آیات قرآن صدا برداری شده است و شخص کاربر می تواند آیه یا آیات دلخواه خود را انتخاب کند و تلاوت آن را با صدای استاد پرهیزگار بشنود.

۳. ترجمه آن به زبان های زنده دنیا: تاکنون این نرم افزار به فارسی، عربی، انگلیسی و آلمانی ترجمه شده است. هر کدام جداگانه در دسترس علاقه مندان گذارده می شود.

۴. انضمام قصه های قرآنی و اسلامی: قصه های پیامبران و قصه های آموزنده دیگری صورت نمایشنامه ای توأم با صوت و تصویر تهیه شده است و به آیات ضمیمه گشته است. برای مثال اگر شخص کاربر، درباره موضوع قضا و قدر تحقیق می کند این برنامه بعد از ارائه آیات مربوط به این موضوع، قصه ای مستند به صورت نمایشنامه ای پخش می کند تا به تفهیم آن موضوع کمک کند. البته موضوعات محدودی تاکنون قصه گذاری شده است و امیدواریم در آینده بتوانیم اکثر آیات قرآن را با قصه همراه سازیم.

نحوه کار با این برنامه بسیار آسان است. ابتدا شخص کاربر، موضوع دلخواه خود را

انتخاب می کند. در خود برنامه صفحه کلید طراحی شده است. می توان به کمک «موس» موضوع دلخواه را به سرعت پیدا کرد. بعد از یافتن موضوع اصلی، فهرست موضوعات فرعی ظاهر می شود. از میان موضوعات فرعی یک عنوان انتخاب می شود و بعداً به یک یا چند جمله خبری که چکیده تفاسیر معتبر است دسترسی حاصل می گردد.

سپس شخص کاربر یکی از آن نکات تفسیری را انتخاب می کند و آیه مربوط به آن نکته تفسیری را باز می یابد. در مرحله بعد به ترجمه آن آیه می رسد و در مرحله آخر تلاوت آیه را می شنود و در نهایت قصه مربوط به آن نکته تفسیری را خواهد شنید.

ترتیب کار به شیوه زیر است:

قصه → تلاوت آیه → ترجمه آیه → آیه مربوط → نکات تفسیری → موضوعات فرعی → موضوع اصلی
 نحوه انتقال کاربر از موضوع اصلی به موضوعات فرعی و سپس نکات تفسیری، بهترین اسلوب از میان شیوه های تجربه شده تاکنون است. این شیوه که در همه نرم افزارهای تولید شده این موسسه اعمال شده است، در عمل سهل ترین و دقیق ترین اسلوب موضوع برداری متون شناخته شده است که نخستین بار، پژوهشگران این موسسه آن را ابداع کرده اند.

تفاوت معجم موضوعی این نرم افزار با معجم های موضوعی دیگر، کثرت و تنوع موضوعات این معجم است. چنان که گفته شد، کتاب تفصیل الآیات زول لایوم تنها به ۳۵۰ موضوع پرداخته است. فهرست های بعدی نیز تعداد موضوعات آن ها از چند صد عنوان فراتر نمی رود ولی این معجم حدود ۲۰۰۰ مدخل اصلی و ۲۰۰۰ عنوان فرعی دارد.

تفاوت دیگر این معجم با دیگر معجم ها این است که غالب معجم نویسان آیاتی را در ذیل یک موضوع فهرست کرده اند که لفظ آن موضوع و یا لفظ مرادف آن موضوع در آیه پیدا شده است، و از ارجاع به آیاتی که به گونه تلویحی و ضمنی به آن موضوع اشاره داشته است، در مانده اند. برای مثال آیات جهاد را آیاتی دانسته اند که لفظ جهاد یا قتال در آن آمده باشد در حالی که شخص پژوهشگر در صدد احصاء همه آیات است چه آن ها که صریحاً به موضوع مربوط اند چه آن ها که تلویحاً به آن اشاره دارند.

تفاوت دیگر این معجم و دیگر معجم ها، درج موضوعات امروزی و عصری است. موضوعاتی نظیر حقوق بشر، حقوق بانوان، تربیت، مدیریت، سیاست خارجی، ویژگی های رهبری، مالیات در نظام اسلامی، بیمه، سانسور اطلاعات و ده ها موضوع جالب دیگر در

فهرست موضوعات هدی دیده می شود. برای توضیح بیشتر، شواهدی نقل می کنیم. به آیات ذیل دقت شود:

قال اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم (یوسف / ۱۲ / ۵۵)

قالت احدیهما یا ابت استاجرہ ان خیر من استاجرت القوی الامین (قصص / ۲۸ / ۲۶)
از این دو آیه می فهمیم که در استخدام و واگذاری مناصب باید دو ویژگی تخصص و تعهد در اشخاص احراز گردد. بنابراین آیه به موضوع «شرایط استخدام» ارتباط دارد.
وتفقد الطیر فقال مالی لا اری الہدھد ام کان من الغائبین (نمل / ۲۷ / ۲۰).
آیه راجع به حضرت سلیمان است که سپاهیان خود را واریسی کرد و دید هدهد بر جایگاه خود نیست. تصمیم به مواخذة وی گرفت.

بنابراین آیه به موضوع مدیریت و شرایط ریاست و رهبری که توجه به زیردستان و نظارت بر کارهاست، ارتباط دارد.

لا ینھاکم اللہ عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروہم
وتقسطوا الیہم (ممتحنه / ۶۰ / ۸).

این آیه خط مشی سیاست خارجی نظام اسلامی را نگارگری می کند. می فرماید: خوب است که مسلمانان با همه ملت های بیگانه (جز کشورهایی که موضع گیری خصمانه دارند) روابط نیکو داشته باشند.

یا اخت ہارون ما کان ابوک امرء سوء وما کانت امک بغیا (مریم / ۱۹ / ۲۸).

این آیه به موضوع تربیت فرزند ربط پیدا می کند. مفهومی این است که اگر پدر یا مادر، اهل زشت کاری و روابط ناروا باشند، کارشان در فرزندان اثر می کند.

چنان که دیده می شود، این آیات به موضوعاتی ارتباط دارند که لفظ آن موضوعات در متن آیات ذکر نشده اند. این نکات از مفهوم و دلالت تلویحی آیات قابل استخراج است. از این اشارات و لطایف در قرآن به وفور یافت می شود. حتی می توان گفت: کم تر آیه ای است که از چند نکته دقیق و اشاره خالی باشد. در یک اثر آرمانی، باید همه اشارات و لطایف گرد آید.

از همین طریق از همه پژوهشگران علوم قرآنی دعوت می شود که از طریق مکاتبه با موسسه، نکات و دقایق تفسیری و اشارات و لطایف قرآنی را برای ما ارسال دارند و در تکمیل برنامه هدی با ما سهیم باشند.

در ضمن برای محققانی که نکات بکر و جالب قرآنی برای مؤسسه ارسال کنند، مبلغی به رسم هدیه ارسال می شود. نکته های ارسالی باید در حد ظهور لفظ باشد و یا لا اقل با درج توضیحی مختصر به عنوان یکی از احتمالات آیه از تأیید اهل نظر برخوردار گردد. به امید آن که در آینده نزدیک معجمی فراگیر برصد هزار نکته تفسیری عرضه کنیم و جامعیت این کتاب آسمانی را هر چه بیش تر برای جهانیان ثابت کنیم.

نکته پایانی این که موسسه تحقیقاتی امام رضا علیه السلام* از آغاز سال ۱۳۷۵ همه برنامه های خود، از جمله نرم افزار هدی را رایگان در اختیار همگان قرار داده است؛ باشد تا همه موانع بهره وری از این ماسه آسمانی برای علاقه مندان برطرف گردد. تلاش بر آن است که در نسخه های بعدی، کاستی های این نرم افزار برطرف گردد.

اگر چه نکات تفسیری به عنوان چکیده تفسیر در برنامه آمده است، برآنیم که متن بعضی تفاسیر معتبر نظیر تفسیر المیزان را در نسخه آینده بگنجانیم، نیز در صدیدیم تمام واژه های قرآنی، به خصوص کلمات مشکل قرآن را با ترجمه سلیس آن واژه ها، به برنامه اضافه کنیم چنان که شخص کاربر به سهولت از طریق «موس» به کلمه اشاره کند و فوری معنای آن را دریابد.

کار مهم دیگری که بخش فنی موسسه در صدید تکمیل آن است «زنده سازی» (Animation) تصاویر قصص قرآنی است. هم اینک قصه ها توام با تصاویری است که این تصاویر در خلال بخش قصه عوض می شوند. امیدواریم موفق شویم این تصاویر را به صورت تصاویر متحرک کارتونی در آوریم.

در این مقاله به اختصار سخن گفتیم و از ذکر قابلیت های جزئی که اکثر برنامه ها واجد آن اند، چشم پوشیدیم.

* این موسسه هیچ گونه ارتباطی با آستان قدس رضوی نداشته و در تهران و قم دفتر دارد و به صورت خصوصی

اداره می شود. تلفن موسسه در تهران: ۲۵۱۶۳۸۹